

keresik mindketten, azt az érvényes narratívát, amely a bántalmazás során megszakadt. „Éjszaka volt. Melyik éjszaka? Egy nap telt el, vagy kettő, vagy csak egy éjszaka?” – így eszmél a községközi megveretés után az árokba kidobott Aliide. Gondolatai rögeszmésen elveszett harisnyája körül forognak, a történekről nincsenek emlékei, elfogadható története, mondanivalója, érzései sem csakis az önmagától és másoktól való teljes idegenség. „Át tudja-e emelni a lábát a szülőháza küszöbén, képes lesz-e beszélni a többiekkel?” Az Aliide házába magát bevonzoló Zarát is hasonló kérdések foglalkoztatják, ő is görcsösen történetet keres, azt a hiány-

zó történetet valójában, amitől a sorozatos traumák megfosztották.

Végezetül még egy megjegyzés. Minden felforgató erején túl a történelmi válság képes közösségi szolidaritást, bajtársiasságot ébreszteni. Ezzel szemben a trauma mint testi tapasztalat, mint a saját testbe zárt élmény elzár a másik embertől, de még a saját magunk számára is idegenné tesz. Oksanen regénye, Aliide és Zara párhuzamos története viszont mintha épp arról szólna, hogy az elszenvetett bántalmazás össze is kötnek, a másik ember traumatizált teste nem pusztán szánalmat kelt, hanem az idegenben a sajátot teszi megtapasztalhatóvá.

Fleisz Katalin

UTAK *URBIA* TÉRKÉPÉN

Várad Nagy Pál: *Urbia*

■ Várad Nagy Pál első önálló kötetét kezemben tartva, már a borítón elakad a tekintetem. Fémes hatású, kék színű várostérkép, középkori térképeket idéző betűtípusban írt ismeretlen hangzású helynevekkel. A leginkább ipari városokra jellemző térfelosztás anakronisztikusan hat a *Lacrima Linnae*-n úszkáló vitorlások és a térkép sarkán feltűnő szextáns mellett. Kicsit feszélyezve érzem magam.

Az első novella, *Linna keresése*, nem könnyíti meg a helyzetem. Az elbeszélő hangja a régi nagy utazókat juttatja eszembe, tudása a csillagászé, a történet ideje és tere behatárolhatatlan – nyárutó hava, birodalom, Könny túlpartja, Linna, mérföldek, sziderikus nap és mobiltelefonok. Egy utópisztikus világ keresése a megszokott koordináták nélkül. Hajóút, ahol a legénység – és az olvasó – sokkal kevesebbet tud, mint a kapitány. A lényeg érthető, de az egyes részek pontos megértéséhez nyomozni kell. Míközben próbálok megérteni a hosszúsági fokok kiszámításának technikáját, kiderül,

hogy a novella időszerkezetét és az elbeszélői hangot Kolumbusz utazási naplója adja. Kolumbusz egy-egy mondata annyira belesimul a novella szövegébe, hogy a két művet együtt olvasva derül csak ki, hogy valójában jelöletlen idézetekről van szó. Mindezek után figyelmebben olvasok. Az ószövegségi hangra már kissé gyakorlottabban kapom fel a fejem, most már értem, hogy a Jób könyvéből előlépő Leviatán láttán a legénység miért éppen zsoldároznai kezd. Linna partjain a feltűnő meztelen, szelíd emberek ugyanazok, mint az 1492-ben megpillantott „indusok” – leírásuk szerint mindenképp. Belemelegedve a nyomozói munkámba, sehogy sem értem, hogy mi történik a novella végén: „Aztán tekergettünk még a parti homokban, amikor megcsörrent a mobilom. A matrózok röhögni kezdtek, hogy vége a játéknak, pizsamaosztás. Igazuk volt, nagymama hívott...”. Aztán rájövök, hogy ez az úgynevezett csattanó.

A kötet novellái látszólag sima felületet alkotnak, és éppen ezért könnyen

olvashatók és élvezhetőek is. Mint a várostérkép. Azonban közelebb lépve furcsa világba pillanthatunk be. Az *mnt* című novella Apáczai Csere János *Magyar Encyclopaediájára* hajazó hangnemben nemcsak a járda mintázatából létrejövő partitúra titkára hívja fel a figyelmet, hanem a szövegekben feltárható „titokra” is: „A csak pusztá szemével vizsgálódó fürkész elméje előtt mindazáltal, legyen bár felette állhatalos és lankadatlan figyelmű, legfeljebb a rendnek megléte tárulhat fel, viszont a rendnek mineműsége, azaz maga a titok bizonytalant rejt’ marad.”

A kötet titkához közel kerülni nehéz. Legszembetűnőbbek a nyelvi gátlak. A finn, eszperantó, latin vagy nyelvújítás előtti magyar szavak nem egyszer kulcsát adják egy-egy történetnek. Ami fontosabb azonban, hozzájárulnak Urbia világának elbizonytalantításához. Így válik egy nyomokban valós elemeket tartalmazó világ állapottá. Egy olyan diktatúrában játszódna a történetek, ahol az elnyomó hatalomnak nincs arca. Programja van, hiszen az *öregtorony* című novellában az öreg bagoly elmagyarázza fiókáinak a hatalom működését. Itt az is kiderül, hogy a birodalom előtti időkre nosztalgiaival vagy pátosszal gondolni felesleges: „A fiókák összerendeztek, mintha egy patetikus vers szakaszai lennének a főtéri mikrofonnál ázó csípőficamos diáklány különben egészséges fogsorára aggatva. Akit melleleg azért ver ilyen hálátlan feladattal a sors és az eső, mert ki mást verhetne, ha már áldani nem mutatkozik sok kedve.” Lehetne referenciálisan is olvasni, hiszen Vörösmarty *Szózatának* kulcsszavait nehéz nem felismerni a fenti idézetben. Ugyanakkor Kányádi-verssorok és motívumok is átszövik a szövegeket. A „maradék” (lásd Kányádi *Vannak vidékek* c. versét) sorsa azonban túl abszurd, túl groteszk ezekben a történetekben, hogy csak egyetlen helyzetre lehessen érteni.

A birodalomnak nem csak programja, hanem eszközei is vannak a hatalomgyakorlásra. A *gdr*, *nure kapo*, a

daráló leleménye, *kallódó tagok*, a *kétarcú Jána* olyan történetek, amelyekben a groteszk, az abszurd és a gyomorforogató naturalizmus az érzelmi viszonyulás teljes hiányával párosul. A reakció és az érzelmi viszonyulás hiányával találkozhattunk már például Bodor Ádám elnyomásról szóló történeteiben is, viszont ez mégsem ugyanaz. Váradí Nagy Pál történetei másfajta utópiát körvonalaznak. Több történetben is megjelennek a sci-fi elemei, a (pseUDO)tudományos leírások, amelyek sokkal inkább jövőbelinek mutatják be a birodalmat. Egyrészt az *Urbia* világa kicsit hasonlít azokhoz a posztapokaliptikus filmekhez, sorozatokhoz, amelyekben a Föld és az emberiség története a régmúlthoz tartozik, mert valamilyen ismeretlen katasztrófa megsemmisítette a világot. A megmaradtak nehéz körülmények között élnek, egy több mítoszt összekapcsoló ősi hitvilág szerint, ismeretlen szabályrendszer alapján működő diktatúrában, amely viszont technikailag nagyon fejlett. Másrészt viszont ismerős világról van szó, a novellák a mindenkori hatalom működését mutatják meg, olyan szereplők szemszögéből, akik mindig más okból kifolyólag sérültek, és éppen másságukban kivételesek.

Nemcsak a történetek, hanem maga a szöveg is több kor kultúráját és szövegvilágát idézi meg. A kötet feszültségét éppen e szándékos anakronizmus-sorozat generálja. A perzsa, görög, római, keresztény mítoszok elemei, a 16–17. századi utazók, polihisztorok és írók hangja (Kolumbusz, Apáczai, Herschel, Christopher Marlowe), Nietzsche filozófiai fogalmai – *amo de sorto/ amor fati* – jól megférnek azzal, hogy az elbeszélő Garbareket füttyöl, vagy az események Hitchcock *Madarak* című filmjét idézve pörögnek.

Az Urbia világára oly jellemző nyomasztó légkör egy-egy novellában eltűnni látszik. Nem azért, mert ezekben a történetekben nincs valami kibírhatatlan, hanem mert az elbeszélők nem annyira tudományosak és szentvételeknek, vagy pedig nem részletezik a biro-

dalom működésének szörnyűségeit pszichopatókat is megszégyenítő gyönyörrel. A *bársony* című novella egyik elbeszélője egy lány, az egyetlen női hang a kötetben. A novellában a megtelepedő csend vagy sötétség, a fények és árnyékok, esőcseppek mozgása mind a molylepke szárnyának mozgását vagy tapintását idézik a novellában. Szép képek jönnek létre, az ismétlés metaforizálja őket, és általuk érteni véljük az öreg fájdalmát és a történetet hallgató fiatal nő idegenkedését is: „Egy-egy ivarérett lepke mászkált az ablak külső felén: lecsorgó esőcseppek.”; „A képeken apró, elmosódott pontocskák jelentek meg. A molyok. Idelelni gyönyörűre rágták a sarokba gyúrt homályt.” A *Mégegyszer* című novella egy idős ember meghíusult öngyilkossági kísérletét meséli el. A tönkrement, elhanyagolt öreg még egyszer utoljára felkel, megmosdik, felöltözik, és kiáll az udvarra, meghalni: „A háztömb előtt széttárta karjait, tenyerét az égnek fordította, és a maradékok nyelvén öblöset bőgött, hogy gyertek. Már-mint, hogy a varjak legyenek szívesek, jöjjenek, és ragadják őt el [...] Még egyszer szólt: gyertek, vigyetek. [...] Sütött a nap. Varjak nem mutatkoztak. [...] Feszélyezni kezdte a helyzet, a villanyszámolás is ráköszönt, már-már elszánta magát, hogy hazamegy, és szégyenteljesen fog meghalni. Akkor halk szárnyuhogást hallott. Végre. De csak egy veréb volt. És úgy röptéből, istenesen lepötyintette a darutollas kalapot.” A helyzet tragikomikuma ugyanúgy hat, mint a *bársony*-ban az, ahogyan a végén kiderül, hogy az öreg lányából a birodalmiak kurvát csináltak.

Megjelennek gyerekelbeszélők is. Különféle gyermekkorok hangjai. A *betonút vége* és az *aszfaltban sínek fekszenek* című novellák ugyanazt tema-

tizálják. A gyermek által ismert világ határain túl rejlik az, amit érdemes megismerni, amire kíváncsinak kell lenni. Azonban vagy a felnőttek túlzott óvatossága, vagy pedig a körülmények miatt – például a sínek eltűnése – ezek a novellák éppen az „igazi történet” előtt fejeződnek be.

Sokszor használt technikája a történeteknek az elhallgatás. A félelem akkor hat igazán – szereplőkre, olvasókra egyaránt –, ha nem tudjuk, mitől félünk. Ugyanezt a hatást éri el a szerző olyan elbeszélői hangok megteremtésével, akik szinte kéjes örömmel merülnek bele egy-egy jelenség vagy gépezet működésének tudományos vagy technikai részleteibe. Ritkán enged pihenni a szöveg, és a pihenők általában csapdába csalnak. Mikor gyanútlanul elengedjük magunkat, és belemerülünk egy tájba vagy egy mindennapi helyzetbe, általában olyan kép következik, amitől elakad az ember lélegzete: „Az ereszkedés sokáig tartott, egy akácos megszagatta kicsit a dzsekimet, felhorzsolta a kézfejemet is, de már látszik a patak, csak méterek vannak hátra. Nem akarok, mégis lassítok. Az omlás alól csak a fele mozdony jutott ki, de mintha most is kifelé iramodna. Körülötte megvörösödött a görgeteg a rozsdától. A szerelvény többi része a hegyben. Képzületben számolgotam befele a vagonokat, abbahagyom, újra.”

Az a jó az *Urbiában*, hogy bizarr világa és töredezettsége ellenére is képes beszippantani az olvasót, még akkor is, ha nem ismeri fel a szöveg gazdag utalásrendszerét. Ha pedig véletlenül ugyanaz az érdeklődési köre, mint a szerzőnek a kötet írásakor, akkor a novellák a történeteken túl is érdekes párbeszédre hívják a kötet olvasóját.

Orbán Zsuzsa-Lilla